הרב פייבלזון

פתחי עולם, ערב ראש השנה תשע"ז

הכנה לימי הרצון והרחמים

צריך להתבונן באמת, מהי מידת הרחמים. אנחנו תופסים את המציאות באופן פשוט כך. אדם הולך בדרך, רואה מישהו נכה, עדיף שיהיה גם קטוע רגל וגם קטוע יד, והלב מרחם עליו. זאת מידת הרחמים באופן מסוים. זה יפה וראוי לעזור לו, אין ספק. כשאנחנו חושבים על מידת הרחמים, עולה תחושה לא נוחה. לא נוח להיות מישהו שמרחמים עליו. הרבה אנשים שסובלים יאמרו לך שאחד הדברים הקשים בסבל הוא שאנשים מרחמים עליך.

האמת היא שמידת הרחמים היא משהו אחר לגמרי. היא תפיסה אחרת של המציאות, אופן אחר להתייחס בעולם, אופן אחר לחיות. אחת המטרות של הימים הנוראים – אני לא יודע אם אני יכול לומר שהיא העיקרית – היא לקנות את מידת הרחמים. זה ודאי דבר חשוב בשבילנו. מידת הרחמים היא דרך אחרת להתייחס למציאות בכלל. כדי להמחיש את זה, אזכיר דוגמא מאד מעניינת.

קוראים את ספר שמואל – מסיבה אחרת – בהפטרת היום הראשון של ראש השנה. הספר מתחיל בחנה, אישה עקרה, המבקשת מהקב"ה ילד. זו סיטואציה מוכרת. אישה רוצה ילד, והיא מתחננת. אחרי שתפילתה נענית והיא מקבלת ילד, היא מביאה אותו לעלי הכהן ואומרת, אל הנער הזה התפללתי. – בפשטות, אלו לא מלים לא נכונות. כשהיא התפללה, הנער הזה עוד לא היה קיים, ולכן היא לא יכלה להתפלל אליו. זה משפט חסר משמעות. אדם שמתפלל על ילד, תשאל אותו על איזה ילד הוא מתפלל, הוא יענה, הכי טוב שיכול להיות. אתה רוצה שהוא יהיה גם כשרוני וגם בעל מידות? בוודאי. מה תאמר על זה שיהיה גם חכם וגם עשיר? עוד יותר טוב. כל הדברים הטובים בעולם, הכל יכול להיות.

ברגע שילד נולד, משהו משתנה. מלהיות ילד סתם, הוא הפך להיות הילד הזה. נדמיין שניגש לאדם ונגיד לו, הילד שלך בסדר, לא התכוונתי לפגוע, אבל יש מוכשרים ממנו. אתה רוצה להחליף? בשום פנים ואופן. המציאות השתנתה. כאשר אדם בוחן שידוך, הוא רוצה שיהיה גם זה וגם זה. אדם נשוי – זה כבר סיפור אחר. התאוריה שחיפשתי נהפך להיות משהו מסוים, ומהיום הזה והלאה הוא נמצא אצלי בראש. זה יחס שונה לחלוטין. המציאות הזאת, הימצאות הדבר הזה, יוצרת יחס שונה לחלוטין לדברים. זו מהפיכה אמתית.

מהי מידת הדין? בית החרושת שלי מייצר כיסאות. זו טעות לומר שיש בית חרושת שמייצר כיסאות ובית חרושת אחר שמייצר בקבוקים. כי כל בית חרושת מייצר דבר אחד בלבד: כסף. זו מטרת כולם. אבל נדמיין שבבית החרושת שלי לכיסאות, עומד אדם בחוץ שתפקידו לבקר את כל הכיסאות, האם הם עומדים בתקן. האם הם גבוהים מספיק, חזקים מספיק. מה שלא טוב לא יוצא החוצה. ננסה לומר לו, אדוני, תרחם קצת על הכיסא הזה. – לא, אין על מה לדבר. לא כי אין מה לרחם על כיסא. אלא כי רחמים פה פירושם לפספס את המטרה. אם יש לי עובד בבית החרושת שמייצר כיסאות לא טובים, אז אם אני אדם מאד נחמד, אני אתן לו התרעה ועוד התרעה, אבל בסופו של דבר, אין מנוס.

זו מידת הדין. היא אומרת שיש ערך פונקציונלי לכל דבר. המטרה שלי היא להרוויח כסף, ואם לא יקנו את הכיסאות אני לא ארוויח. כמה שאני לא אהיה טוב, אני לא יכול לוותר לך. אין מה לעשות. נניח אפילו שהמטרה שלי אינה כסף. אני פותח ישיבה ורוצה שבחורים ילמדו תורה. אתה עונה על הפונקציה הזו או לא עונה עליה? מה אני יכול לעשות? אם אתה לא עונה עליה, אני לא יכול להחזיק אותך פה. עד כמה שאתה מפריע, נסתדר – זו מידת הרחמים המוגבלת. היא תגן עליך רק עד גבול מסוים.

אבל יש שלב מסוים בסיפור בו אני מתחיל מערך פונקציונלי, ואז משהו משתנה. נוצרת מערכת של יחס. וזה משנה את כל צורת החשיבה. הגעתי פעם לבנק. באחת סוגרים את הדלת, אף אחד לא נכנס. באחת וארבעים שניות מישהו דופק. השומר אומר לו, סגור, אחרי אחת. הוא אומר, אחת וארבעים שניות, נו, זה עוד לא אחת. השומר אומר, עבר כבר אחת. באחת ושתי דקות מגיע עוד מישהו – גם הוא נדחה. באחת ושבע דקות מגיע מישהו ומכניסים אותו פנימה. ההוא מתנצל, סליחה שאני מגיע אחרי אחת, אבל השומר אומר, עזוב, שבע דקות זה כלום. לא התאפקתי, ניגשתי לשומר ושאלתי, ארבעים שניות זה אחרי אחת, ושבע דקות זה לפני? הוא אמר, לא הבנת? הוא חבר שלי. זה משהו אחר לגמרי.

זה נראה סתם, אבל זה באמת מבט אחר על המציאות. ברגע שנוצר קשר, כל תמונת המצב משתנה. זה משהו אחר לחלוטין. החוק הזה של מידת הרחמים לא מתייחס רק לחברים מסוימים, למי שיש לי קשר קרוב אתו. אלא ככל שאנחנו פועלים יותר במידת הרחמים, אנחנו פועלים אחרת כלפי כל העולם.

שאלתי פעם בחור, מה אתה חושב על פלוני? הוא אמר, העברתי עליו איקס. אתם מבינים את הביטוי הזה? עד היום עוברת בי צמרמורת כשאני נזכר בביטוי הזה. 'העברתי עליו איקס' פירושו שהאדם הזה לא קיים מבחינתי. זאת אומרת, יש תו תקן איך בן אדם צריך להיראות, והוא לא עומד בתו התקן. כמו כיסא בבית חרושת, שלא עומד בתו התקן. יש בתי חרושת בהם מחזירים את התקלות לתיקון, ואחרים בהם לא מחזירים. אין מה לעשות. חבל על המאמץ. להעביר עליו איקס זה אומר שאין מה לעשות אתו. הוא לא רלוונטי, הוא לא קיים. זו מידת הדין.

חשוב לדעת את זה, שלמידת הדין אין מקום. כשחז"ל אומרים, בתחילה עלה במחשבה לברוא את העולם במידת הדין, ראה שאינו מתקיים, שיתף עמו גם את מידת הרחמים – כמובן שאין הכוונה שהקב"ה תכנן תכנית אחת והיא נכשלה. אלא הכוונה היא שהקב"ה יצר מציאות כזו שהעולם אינו מתקיים במידת הדין, ואנחנו אמורים להעביר את הדין לרחמים. אחד המכשולים הגדולים של בני אדם בחיים זה שהם טבועים במידת הדין. טבועים מבחינת מטבע טבוע, וטבועים מבחינת טביעה בים. אין גבול לתקלות שמידת הדין יוצרת כמציאות בעולם.

מידת הדין אינה רק כלל שתקף בבית דין של מעלה בראש השנה. אלא היא כח הממלא ומקיים את כל המציאות. כולנו חיים במידה מסוימת במידת הדין. כל צעד שאנחנו עושים מתחיל במידת הדין. ותפקידנו כבני האדם הוא – אם להשתמש בשפת המקובלים – להמתיק את הדינים. בשפה שלנו זה אומר לעבור בעצמנו מכיסא דין לכיסא רחמים.

למה בני אדם מסתבכים בחיים? כמעט תמיד החטא מגיע בגלל מידת הדין. אם אני תופס את מערכת היחסים שלי עם פלוני מבחינת מידת הדין, אז אני באמת חושב שאני חשוב לפלוני בגלל שאני ממלא לו פונקציה מסוימת. כמו כיסא שיושבים עליו. ואני מבין שאם אני לא אעמוד בקריטריונים האלו, אם אני לא אצליח להיות כזה מבריק, אז אולי מהכיסא אנחנו לא מצפים להרבה, אבל אם אני רוצה להיות חבר של פלוני, אני צריך להיות מוכשר בהרבה. ומי שמעביר איקס על אנשים, הוא באופן עמוק נמצא בסכנה שהוא יעביר איקס על עצמו. זה דבר שאנשים כל הזמן עושים – הם כל הזמן מעבירים איקס על עצמם. זה קול שקיים בהם כל הזמן, קול האומר, אני לא שווה כלום. ומאיפה זה מגיע? מהתפיסה שהחשיבות שלהם היא רק בגלל שיש להם ערך פונקציונלי. אני יודע לעשות כך, לבשל, ללמוד, ללמד, וכו'. מה קורה ביום בו אפסיק לדעת?

היה פעם נער שדיברתי אתו, שטבע ביטוי שאני כל כך אוהב: תפיסה שכלית ארורה. אתה יודע, הרב, למה היא ארורה? כי היא נכונה. וזה בדיוק כך: מידת הדין היא ארורה בגלל שהיא נכונה. היא צודקת. ולכן זה לא קל להתגבר עליה, לא קל לצאת ממנה. אבל אין לנו ברירה. ולא רק בגלל שאחרת מי יודע מה יקרה בראש השנה. אלא, אין לנו ברירה מכיוון שהמקום האמתי של האדם אינו מידת הדין.

נגיד בסליחות עוד מעט, לא בחסד ולא במעשים באנו לפניך, כדלים וכרשים דפקנו דלתך. אנחנו לא מתכוונים לומר שלא עשינו השנה מצוות. יש כאלו בינינו שעשו אולי הרבה. הכוונה היא שאם אנחנו ניגשים לדון את הדברים בגישה פונקציונלית, אז אפשר להשיג כמה דברים – הקב"ה יעמוד בתביעה שנגיש לו. השאלה היא אבל אם זה מה שאנחנו רוצים. זה שם המשחק. ראש השנה מתחיל במידת הדין, כמו כל דבר שמתחיל במידת הדין. אבל כמה זמן מידת הדין פעילה? מעלות השחר ועד תקיעת שופר. בתקיעת השופר הקב"ה קם מכיסא דין ועובר לכיסא רחמים.

מידת הדין קיימת כדי שאנחנו נמתיק אותה. אם אני מאד אוהב את החבר שלי, אני יכול לעשות בשבילו הכל חוץ מדבר אחד: אני לא יכול להיות במקומו חבר שלי. זו צריכה להיות בחירה שלו. וזה גם מה שמוטל עלינו לעשות בראש השנה. לעבור לתפיסה של רחמים זה אומר לספוג ולהבין נכון עד כמה מידת הרחמים היא הדבר הנכון והראוי, ועד כמה מידת הדין היא טובה רק בתור הוה אמינא. אבל בשביל להבין דבר זה, אני קודם כל צריך להבין שמידת הדין לא נותנת לי מקום. זה פירוש המלים, ראה שאין העולם מתקיים. בתחילה צריך לראות שאין העולם מתקיים. להבין שאין לנו יכולת, שאין אפשרות להעמיד את הדברים במידת הדין.

נדמיין אדם שמגיע הביתה, יושבים והוא ואשתו ואוכלים, ואז הוא הוא אומר, רגע, הבאתי דואר, בואי נראה מה הגיע. רגע, יש פה תביעה משפטית נגדי. מי התובע? אשתי. מה זה צריך להביע? זה לא קשור, היא עונה, הכל בסדר, רק רציתי לברר דבר אחד. – לא. איפה שיש תביעה משפטית, אין קשר. זו בעיה רצינית.

הכוונה היא שמי שרוצה להיות חבר שלי צריך לוותר על הכל? לא. הוא צריך רק להבין שהוא תולה את הדברים לא בדין. שהוא מדבר אתי בשפה אחרת. אם מישהו מגיע אלי עם תביעה, אני אתמודד אתו, אני לא אשלח חוליה של רוצחים להרוג אותו. אבל זה משפיע על מערכת היחסים. אתה לא יכול לצפות למערכת יחסים לגמרי טובה עם תביעה משפטית. זה לא הולך ביחד. לפעמים אין ברירה. אבל באופן כללי, אני צריך להבין שכשאני הולך לתבוע, הצד השני ישכור עורך דין, וישתמש בכל הכלים נגדי.

זה נכון כמעט באותה מידה לגבי כל מערכות היחסים בחיים שלי. מערכות היחסים שלנו מתקלקלות תמיד כי אנחנו חיים במידת הדין. אנחנו מתקשים לתפוס שפשוט רוצים אותנו כמו שאנחנו. זה המכשול הראשון שצריך לעבור. – זה נכון בעיקר לגבי הקב״ה, אבל גם לגבי אנשים אחרים.

היה לי פעם חבר. איך הכרנו? שנינו רצינו ללמוד בבא קמא, והתחלנו ללמוד ביחד. שלושה חודשים למדנו יחד. אחרי זה אני רציתי ללמוד בבא מציעא, והוא רצה ללמוד כתובות. מה עושים עכשיו? נגמר? זה לא נגמר. כי קרה משהו – הכרנו. ונוצר קשר. אפשר לשאול, מה קרה? פשוט תפסיקו ללמוד יחד. אבל זה לא ככה. כמו שמידת הדין טבועה בחיים, כך אנחנו בני האדם יוצרים קשר. רוב האנשים שאתה מכיר בחיים, הכרת אותם לצורך אינסטרומנטלי. מעטים האנשים שנפגשת אתם לצורך ידידות. בדרך כלל נפגשים כי לומדים ביחד באותו מקום, עובדים באותו מקום, באים לקנות משהו, יושבים זה ליד זה באוטובוס. אבל נוצרים קשרים.

מידת הרחמים היא כל פעם מחדש כביכול נס. מה זאת אומרת, נס? יש משהו שהוא לא בדיוק המציאות בפני עצמה, ובכל פעם אנחנו חורגים מהטבע. הביטוי מוזר, כי אם זה קורה תמיד, אז זה עצמו טבע. אבל זה כך. אם נתבונן, באמת התחלנו ללמוד כי במקרה רצינו את אותה המסכת. אבל לפעמים אני מוכן אחרי כן לוותר על רצוני, כדי להמשיך ללמוד אתו. לא סיפרתי סיפור שקרה אי פעם בהיסטוריה. זה דברים בהווה. רציתי כך, אבל החבר שלי רצה אחרת, ואנחנו בוחרים להיות ביחד. כלומר, בזה שהאדם יוצר קשר, הוא משנה את כל תמונת המציאות. הוא יוצר מציאות אחרת.

יש בתוכנו קול, והוא הקול הראשוני אתו אנחנו מתחילים. זה ה׳בתחילה עלה במחשבה לברוא את העולם במידת הדין׳. כל מערכת מתחילה בקול זה. גם כשאדם מחפש ידידות, זה מתחיל בדרך כלל מכך שיש מסגרת פונקציונלית – נישואין, למשל – ואנחנו הולכים להיפגש ל׳מטרות רציניות׳. מה זה מטרה רצינית? יש יסוד חשוב בחיים: כל דבר שיש לו מטרה, אינו חשוב באמת. כל דבר שאני עושה ׳לצורך׳, אינו חשוב בכלל. מה הראייה? שאלמלא הצורך, לא הייתי עושה אותו. למשל, אני רוצה לנסוע לבקר את אימא שלי. אז אני נוסע בקו 422 לבני ברק לבקר את אימא שלי. אז קו 422 לא חשוב לי בפני עצמו. הביקור אצל אימא שלי הוא חשוב. עכשיו, אם הייתי נוסע לאימא שלי כדי לקבל ממנה מאה שקל – זה לא נכון, כי לא בשביל זה נסעתי, והיא גם לא נתנה לי – אז הביקור גם הוא לא חשוב, רק המאה שקל חשובים. ואם אני צריך את המאה שקל בשביל משהו, אז גם הם לא חשובים, אלא משהו אחר.

מה הם דברים חשובים? שימו לב איך מידת הרחמים הופכת את הקערה על פיה. לפי מידת הדין, כל דבר חשוב הוא בעל ערך פונקציונלי. וכך אנחנו מתחילים. הכרתי בן אדם כי רציתי לעשות אתו משהו. הייתי צריך לנקות את חדר המדרגות, אז קראתי לשכן. טבע הדברים הוא שתוך כדי העבודה, החלפנו מלים, סיפרנו סיפורים, והיה נחמד לשוחח. למחרת אנחנו נפגשים ברחוב, וכבר יש לנו שיחה. מה קרה פה? התחלנו ממידת הדין, כי צריך צידוק כדי לעשות משהו. אבל זה יצר מערכת אחרת. ועכשיו כל הכללים נשכחו. ייתכן שחדר המדרגות יצא לא נקי. הרבה דברים יכולים לקרות. זה מבנה אחר של חוקיות.

הדבר הזה בורא העולם השאיר לנו לעשות כל פעם מחדש. מגיע ראש השנה, אנחנו צריכים לבצע את הסדר הזה, לעבור מדין לרחמים. אנחנו חוזרים על י״ג מידות של רחמים כל הזמן, כדי להבין שמידת הרחמים היא עקרון קדוש הפועל בעולם, והוא העיקרון היחידי עליו העולם עומד. כל סדר הימים האלו מיועד, בין השאר, כדי שנבין עד כמה מידת הרחמים היא הדבר עליו העולם עומד. איך מה שחשוב באמת זה לא היחס הפונקציונלי של הדברים, אלא היחס שנוצר, ומה שקורה בתוך מערכת היחסים. בשביל זה אנחנו חוזרים ואומרים כל יום כמה וכמה פעמים את י״ג מידות הרחמים. הסיבה לכך היא שאני אקלוט את חשיבות מידת הרחמים הכי טוב כאשר אני אבין עד כמה אני עצמי זקוק לה. אם אני אקלוט שריבון העולם מרחם עליך, אני לא אבין זאת היטב, כמו כאשר אני מרגיש שהוא מרחם עלי.

עד כמה שנבין את מקומה של מידת הרחמים, החיים שלנו יהפכו להיות יותר מתוקים. החיים שלנו יהפכו להיות מתוקים יותר. כמה שמתאים יותר לאדם לחיות ברחמים. החלום של מידת הדין פשוט לא מתאים למין האנושי. שוב, כל אחד לוקח על עצמו דברים שהוא יכול לעשות אותם. תתארו לעצמכם שהייתי לוקח על עצמי את התפקיד להיות חזן בראש השנה בתפילת מוסף בבית הכנסת הגדול. לא הייתי ישן כמה לילות קודם, וגם אחר כך. למה? כי לא מתאים לי התפקיד. שאנסה לחיות במידת הדין? אז לא אוכל לישון

בלילה. אתם מכירים את האנשים האלו, שלא מסוגלים לישון בלילה? כי לישון משמעו להרגיש בנוח. אנשי מידת הדין לעולם לא מרגישים בנוח. הם מציירים לעצמם את עצמם כמשהו שלא קיים במציאות. זה פשוט לא קיים.

עכשיו, אם אני מאמין בעיקרון שבורא העולם, ואתו כל העולם, פועלים באופן פונקציונלי נטו, לגמרי במידת הדין – אז אין לי חיים. אני חושב שמי שבאמת חי כך לא בריא בנפשו. הוא מאושפז. אבל רובנו צריכים עדיין להמתיק את הדינים. להבין שחוץ מכך שיש מקום להרבה פונקציות במציאות, להרבה יכולות של אנשים, הרבה דברים שאנשים יכולים לעשות – עדיין, בני אדם הם בני אדם. ויש להם ערך אמתי.

מצאנו בתורה כמה פעמים שאנשים מתווכחים עם הקב"ה. זה רעיון מוזר, אבל התורה מכילה את זה בכמה מקומות. אברהם מתווכח, משה רבינו מתווכח, חבקוק וירמיהו. ברוב המקומות שנביאים מתווכחים עם הקב"ה, הם מנצחים. וזה פשוט, כי אחרת הם לא היו מתווכחים. אבל יש אדם אחד שמתווכח עם הקב"ה ומפסיד: יונה הנביא. מה הוויכוח שלו? הדרך שלו הפוכה: הוא רוצה לחזק את מידת הדין. כאדם שכל חייו הוא עבד על האמת, הוא לא מוכן לקבל את הרעיון שאפשר ביום אחד להחזיר בתשובה את אנשי נינווה, והכל יהיה בסדר. תפסיקו לספר לי סיפורים. אני יודע מה זה לחזור בתשובה, מה זה לעבוד את ה', מה זה אמת, מה זה לב, מה זה עומק. אני נמצא במקום אחר. והוא חזק בעמדתו.

אבל העמדה שלו לא מתקבלת. זה סיפור ארוך, כיצד היא לא מתקבלת. אבל בסוף הסיפור, המשפט האחרון של ספר יונה הוא משפט מדהים. הקב"ה אומר לו, תראה מה עם הקיקיון. הקיקיון הזה אשר בן לילה היה ובן לילה אבד, שלא עמלת עליו ולא גידלתו – הוא ביטא לך משהו. הוא ביטא לך איזשהו משהו שאתה לא מוכן לוותר עליו. ואני לא אחוס על נינווה העיר הגדולה, אשר בה יותר משנים עשר ריבוא אדם אשר לא ידעו מימינם ומשמאלם? הקב"ה לא מתווכח עם יונה, תראה, פה יש כן כוונה אמתית, שם יש כוונה אמתית. זה היה נקרא להיכנס למגרש של יונה, ולך תדע מי ינצח. הקב"ה אומר שיש שנים עשר ריבוא אדם אשר לא ידעו מימינם ומשמאלם. בזה אתה צודק. אבל – ובהמה רבה. גם לבהמות יש מקום. – הנושא אינו הקיקיון. בזה שהקיקיון נעלם, הוא תפס שהיחס של הקב"ה אליו נעלם. הקיקיון ביטא עבורו יחס, והקב"ה נתן פה שיעור ליונה הנביא. הוא אמר לו, תקשיב טוב, אני רוצה שתבין שאין דרך לתפוס את העולם בגישה שלך. אתה עצמך לא יכול לחיות כך.

יש פרשה בתורה המספרת על מידת הדין שהתגשמה. זו פרשת נח. קשה לדמיין תיאור חריף וקיצוני יותר של התגשמות מידת הדין. וזה היה מיותר לגמרי. התורה מספרת איך נח פספס את ההזדמנות להמתיק את מידת הדין במידת הרחמים. איך אני יודע את זה? כי אחרי זה נח מקריב קרבן אחד, ובזה די לבטל לא רק את המבול החד פעמי, אלא את המבול לדורות. קרבן אחד מספיק כדי שלעולם לא יהיה עוד מבול. חז"ל אמרו זאת בלשונם ודרשו את הפסוק בהפטרה, כי מי נח זאת לי – המבול רובץ על הכתפיים של נח. למה לא מנעת אותו? במילה אחת של תפילה, חז"ל אומרים, נח יכל למנוע זאת. מי נח עושה מה שאומרים לו. אם אומרים שיש מבול, אז בסדר. אבל המסר הוא שאם מידת הדין עומדת לפניך, זה כדי שתמתק אותה.

איך עושים זאת? קודם כל בעמידה מול ה', בתפילה, לבקש ממנו ולעורר רחמים. להמתיק את מידת הדין פירושו לסתור את האווירה של מידת הדין. יש ביטוי שמופיע בפיוט שאנו האשכנזים אומרים במוסף של יום הכיפורים. יום אסור באכילה ושתיה, וכו'. יום שימת אהבה ורעות, יום ביטול שנאה ותחרות. זה נמצא בפיוטים, שרצים דרכם מהר מהר. – מאיפה יום כיפור נהיה יום שימת אהבה ורעות? פורים הוא יום שימת אהבה ורעות – משלוח מנות איש לרעהו. יום כיפור הוא יום בו מידת הרחמים נמצאת, והוא מצליח להיות יום שימת אהבה ורעות הרבה יותר מפורים. כי אנחנו פוגשים בו את הקב"ה במקום הכי גבוה שלו – במידת הרחמים. זו כבר מידת רחמים מופלגת, שיוצאת מסדר החיים הרגילים. היא מחייבת שלא נאכל ולא נשתה, שנצא לגמרי מסדר החיים.

הגמרא ביומא (יט:) מספרת על ר' שמואל אחוה דרב סלא חסידא. הוא היה בנהרדעא, ושם היה מנהג שהיו ערים בליל יום כיפור כל הלילה. הסוגיה מגיעה לכך שביטלו את המנהג, כי הוא מנהג לא טוב. הגמרא מספרת שנהגו שם את המנהג הזה, וכל הלילה ישבו – אני לא יודע מה עשו, אמרו סליחות, קראו תהלים – אני מניח שעסקו בעבודת ה' כל הלילה. ביום התפללו, וכשחזרו אחרי תפילת מוסף, ר' שמואל רואה את אליהו הנביא. הוא אומר לו בנעימה של טענה, אמאי לא אתי משיחא. אני כל הלילה ישבתי בבית המדרש, אחוז התפעלות ממצבו של עם ישראל. למה לא בא המשיח? אמר לו אליהו הנביא, תקשיב טוב, אתה מסתכל מה קורה בבית המדרש, ואנחנו מסתכלים מה קורה בינתיים בכל העיר נהרדעא. חוץ מאלו היושבים בבית המדרש, כמה בתולות נבעלו בזה הלילה בנהרדעא. מזה הגמרא לומדת שאסור לתקן כזה מנהג, להיות ערים כל הלילה. כי יש כאלו שיש להם מה לעשות בבית המדרש, אבל יש אחרים שלא, והם מסתובבים ברחוב, וכל מיני דברים קורים מזה.

על כל פנים, ר׳ שמואל אחוה דר׳ סלא חסידא קיבל תשובה לשאלתו, מדוע לא בא המשיח. אבל יש גם שאלה אחרת. מה אומרים בשמים על כזה יום כיפור. על מי אתה שואל, על השטן? השטן שותק. הוא לא מקטרג ביום כיפור. ׳השטן׳ בגימטרייה שס״ד, כלומר יש יום בשנה בו הוא איננו. אז הוא אומר, לא, אז תגידו לי מה הקב״ה אומר. אז כתוב בגמרא שלוש מילים, שאני לא יודע ממש את פירושם, אבל אני אגיד את הפירוש שרש״י נותן בהם. כתוב, לפתח חטאת רובץ. ורש״י מפרש, יצר הרע מחטיאו בעל כרחו.

זה ברור שמלים כאלו לא נאמרות בראש השנה, וודאי שלא בכל השנה. אלו מלים מיוחדות ליום הכיפורים, בגלל שהשטן לא מקטרג ביום הכיפורים, ובגלל שמידת הרחמים המוחלטת אומרת, הם לא אשמים. אתה יודע איזה יצר יש להם? במידת הרחמים הזו, כבר אין כמעט מקום לחטא. אבל קצת מידת הרחמים יש לעורר בכל השנה. י״ג מידות של רחמים זה סדר חיים, זה סדר שנכון לחיות בו. יש שני צדדים למטבע: מצד אחד זה מלמד שאדם לא יכול לעמוד בדרישות של מידת הדין. קודם כל, אני לא יכול לעמוד בהן. אם אדם תופס קצת איך הוא מנסה, כמה הוא משתדל, כמה הוא מצליח, כמה הוא נכשל – אז כשהוא בא אחר כך לחברו ואומר לו, למה לא באת בזמן לתפילה? כל הטעם נעלם מהתביעה.

הצד השני של המטבע הוא להבין שאנשים כמעט ולא עושים דברים בכוונה רעה. אנחנו אומרים גם את זה בפיוט אשכנזי של ראש השנה ויום כיפור, ובסליחות. לבוחן לבבות ביום דין. נראה לי – לא שאלתי, אבל נראה לי שהחזן בבית הכנסת שלנו חושב שהכוונה היא שהקב״ה רואה לא רק את המעשים הרעים שלי, אלא גם את הכוונות הרעות. כך הבנתי מהניגון שלו. אבל זה ודאי לא כוונת הפיוט. הפיוט אומר שגם כאשר האדם עושה מעשים רעים, הקב״ה יודע שבליבו הוא לא כל כך רע. מאיפה אני יודע שזה הפשט? הפיוט כולו מדבר במידת הרחמים: לא-ל עורך דין, לבוחן לבבות, לגולה עמוקות – זה אותו רעיון – לדובר מישרים... לוותיק ועושה חסד... לחומל מעשיו... לכובש כעסו. יש פה ששה ביטוים, שהקב״ה יודע את עומק המחשבות, וכל הביטויים האחרים הם רחמים.

אבל מאיפה הפייטן יודע שהכוונות שלנו תמיד טובות? מכיוון שאנחנו מכירים את טבע האדם. הגמרא במסכת ברכות (יז) אומרת זאת. זו כותרת ראש השנה, וזה נמצא בכל הפיוטים והסליחות. גלוי וידוע לפניך שרצוננו לעשות רצונך. ומי מעכב? שאור שבעיסה ושעבוד מלכויות. חושב לתפוס את הדברים נכון. זה לא שזה לא לעיכובא – זה מאד לעיכובא. כל חיינו אנחנו משתדלים ומתאמצים במידת האפשר להגשים את רצונו. אבל חשוב שתמיד נדע, שאף פעם הסכסוך לא נוגע לעומק הלב.

מידת הדין יוצרת את כל כלי התפיסה שלך, את כל המחויבויות בחיים. אחר כך צריך לעבור למידת הרחמים. אמרתי קודם שאני חושב שאדם החי רק במידת הדין, יש לו בעיה נפשית קשה. אבל אדם החי רק במידת הרחמים סובל מבעיה נפשית יותר קשה. אין לו בכלל אפשרות לדבר עם אנשים. אין סיבה שאני אנסה בכלל לתאם אתך עמדות. מידת הדין נמצאת כנקודת מוצא. אף אחד לא יכול לעמוד מתחת לחופה ולומר, אני אשתדל להיות בעל טוב, אבל תראי, אולי לא תמיד זה ילך לי. צריך איזושהי הבטחה. לכן השנה חייבת להתחיל במידת הדין. אבל צריך תמיד להמתיק כל דבר.

זו יכולת עצומה. אנשים רבים בעולם תקועים בחיים פשוט משום שהם לא מבינים את מידת הרחמים. הם תקועים לחלוטין, הם לא מצליחים לזוז מהמקום בו הם נמצאים, הם לא מצליחים למצוא עבודה קבועה, הם לא מצליחים ליצור קשר עם אנשים. הם לא מצליחים לתקן מערכות יחסים. שלמה המלך אומר, כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא. הרי אדם יכול לומר, זו לא חכמה, יצרתם מערכת כזו מסובכת, של תרי״ג מצוות. תורידו את הרף קצת, והכל יהיה בסדר. – אבל זה לא נכון. יש תמיד אנשים שנוהגים כך, ומורידים את הרף לדרגה נמוכה יותר. וגם בדרגה הנמוכה – גם שם הם חוטאים.

החטא הוא עקרוני. יש פער מובנה במציאות בין הרצון, התאוריה, ובין היישום. להוריד את הערכים לדרגה יותר נמוכה פירושו בדרך כלל להוריד גם את החטאים לאותה הרמה. אני שואל בן אדם, החברותא שלך מגיע בזמן? הוא אומר, אף פעם לא. קבענו ללמוד בתשע. ביום ראשון, הוא הגיע בחמישה לתשע. ביום שני, בתשע וחמישה. ביום שלישי, בתשע ודקה. ביום רביעי – בתשע בדיוק. רק יום אחד בשבוע הוא הגיע בזמן. זה לא לעניין! – מידת הדין יוצרת רקע מסוים, בתוכו אנחנו חיים. אבל שום פעולה לא מתקיימת במידת הדין.

המטרה שלנו היא לספוג ולקלוט את הדבר הזה. רוב האנשים שלא מסתדרים בחיים – גם מבחינה תורנית, שלא מצליחים להסתדר עם התורה, עם הקב״ה, או עם החברים, המשפחה – זה בגלל שלטון היתר שניתן למידת הדין. קשה להתגבר על מידת הדין, כי היא יודעת לנסח את ענייניה נכון. על הנייר היא צודקת.

הדרך להתגבר על מידת הדין חייבת להתחיל מהבנת האדם. קודם כל, אמון ברצון הטוב שלי ושל אחרים. ודבר נוסף, הבנה שהרחמים הם דרך. עושה צדקות עם כל בשר ורוח. אין אדם בעולם שנידון במידת הדין.

ואנחנו חוזרים ואומרים זאת שוב ושוב. מקרא מלא דיבר הכתוב. משה רבינו ביקש מה׳, הודיעני נא את דרכך – חנון ורחום וכו׳ – ואדעך. זה נקרא שאני יודע אותך. כל מי שמכיר את מידת הדין, לא מכיר את הקב״ה. ולמה? למען אמצא חן בעיניך. ידיעת מידת הרחמים זוכה למציאת חן. וכך חותם הרמב״ם את ספרו מורה הנבוכים: תכלית הכל היא ידיעתו ית׳, ותכלית ידיעתו היא עשיית הטוב. דן דין עני ואביון אז טוב הלא היא הדעת אותי נאום ה׳. תכלית האדם היא לחיות במידת הרחמים. להבין אותה, לנשום אותה, ולחיות אותה.

הקב״ה ברא את האדם באופן כזה שהאדם צריך להעביר את מידת הדין למידת הרחמים. בחטא העגל הקב״ה אומר, אכלה אותם כרגע, ומשה רבינו מבקש רחמים. כשמשה רבינו עושה את זה – חז״ל אומרים את זה, אבל זה ממש בולט בפשוטו של מקרא – משה רבינו נשען על רמיזה של הקב״ה. הקב״ה אומר לו, הניחה לי, הרף ממני ואשמידם. שואלים חז״ל, וכי הוא תפס את הקב״ה ומנע ממנו לעשות את זה? הוא הבין מזה שהקב״ה אומר, אני רוצה שתעצור אותי. – במלים אחרות, גם משה רבינו מייצג צד בתפיסה האלוקית. אחרת הוא לא היה עושה את זה.

ואני אומר – את זה לא תמצאו בספרים – שעיקר מידת הרחמים האדם צריך להפנות לעצמו. הדיבורים ששמעתי מאנשים על עצמם, בדרך כלל, הם הרבה יותר חמורים משהם יגידו על כל אדם אחר. אני לא מדבר על מה שהם אומרים לצרכים פוליטיים. אני מדבר על מה שהם אומרים ברגעי גילוי לב. במקרים רבים זה הרבה יותר חריף מאשר מה שהשטן היה מסוגל לומר. הוא לא כזה חצוף. זה מפחיד לשמוע. אתה עומד מהצד ושואל את עצמך, מה קרה? מאיפה זה מגיע? זה מגיע מרצון טוב – אפילו זה. זה מגיע מתפיסה שאני רוצה להיות שלם, ואיפה אני ליד השלמות.

אני אוהב לחזור על דברי רבינו החזון איש, שהוא ביטא במלים כל כך יפות. כי האדם כולו שגיאה. אין דבר שהאדם עושה בלי לשגות. – אמרתי את זה פעם למישהו, והוא אמר מיד, אז מותר לאדם לטעות? – אבל לשאלה הזו אין מקום. האדם טועה – זו עובדה. ישאל השואל, מה אכפת לי שהאדם דן את עצמו לכף חובה? אני לא מדבר על זה שזה משפיע גם על מערכת היחסים שלו עם הקב״ה וכו׳. אני מדבר על זה שזה קודם כל גורם לו להיכשל כל הזמן. הוא נהיה מקור הרס לסביבה שלו. כל מערכות היחסים נהרסות בגלל מידת הדין.

פעם ניסיתי לדמיין לעצמי, כיצד ראובן ושמעון הסתכסכו. חשבתי שכנראה ראובן עשה משהו לא נכון, ושמעון כועס עליו. אבל ברוב המקרים זה לא ככה. ברוב המקרים ראובן עשה משהו נגד שמעון, ולראובן לא נעים, ולכן הם הסתכסכו. בדידי הוה עובדה. יש לי חבר טוב, עד היום, שעשה חתונה לבתו הראשונה. הוא מאד התרגש. ואני שכחתי – אני לא זוכר למה, אבל אני זוכר שלא היה לי תירוץ. למחרת בבוקר אני יושב באוטובוס ברכס, ורואה אותו עולה לאוטובוס. תפסתי את עצמי מתפלל שהוא יישב לפני, לא לידי. נניח שהקב״ה היה שומע לתפילתי – בחסדי ה׳, הוא לא שמע. מאותו רגע היה נקבע שעל זה לא מדברים, וככה לאט לאט מתרחקים. ביום שבו לא הרמתי טלפון אחרי הצהריים לאשתי, אני מגיע בערב הביתה ואני פחות חביב אליה. אנשים מתנתקים בגלל שהם לא יודעים להתמודד עם העובדה שהם נהגו לא נכון. הקב״ה לא שמע לתפילתי, וההוא התיישב לידי ושאל, איפה היית אתמול? ואמרתי לו, אתה צודק, אין לי תשובה. וזהו. אנחנו חברים כמו קודם. זה סוד מידת הרחמים.

זו באמת אחת העבודות הגדולות שהוטלה עלינו ביום הזה. להבין שהעולם עובד לפי כללים אחרים. הכללים לחיים, הוראות השימוש שאנחנו כותבים על הדף, הן מתאימות לנקודת המוצא. הן לא הדרך בה אפשר לחיות. הדרך בה אפשר לחיות היא דרך בה בני האדם יוצרים קשר. והקשר משנה את כל כללי המשחק. יצירת הקשר היא התפקיד שלנו. זה החוק שהוטל בבריאה: בני האדם צריכים להעביר את העולם למידת הרחמים. ודבר נוסף, להבין שהעולם כולו פועל ברחמים. הקב״ה מנהיג את העולם כולו במידת הרחמים, אבל גם העולם שלנו פועל במידה רבה במידת הרחמים.

ככל שנזכה יותר להפנים ולהכיר את ה׳, לדעת את דרכי ה׳ במידת הרחמים, כך נחיה חיים יותר מתוקים. חיים עם יותר נוכחות אלוקית. והקב״ה יהיה אתנו, ויכתוב ויחתום אותנו לשנה טובה. שתהיה לכולנו באמת שנה מלאה רחמים.